

A téma az utcán hever

Szilasi László: A harmadik híd

Magvető, 2014

Szilasi László az ember esendő, kiszolgáltatott, kegyetlen, megbocsájtó, állatias és emberi arcára közelít egy (a társadalom elől?, által?) zárt világ ábrázolásakor. Hungária-daloktól, régi szerelmektől nosztalgikus osztálytalálkozó kerettörténetével teremt meg azt a beszédhelyzetet, amely révén egy férfi az utcán töltött éveire emlékezik vissza. *A harmadik híd* a szerző második regénye.

Szilasi első elbeszélője, Noszta, életének három évtizedét foglalja össze egy volt osztálytársnak, Deninek, hogy ezáltal közös régi barátjukról, Foghornról mesélje el, amit – legalábbis szerinte – senki más nem tudhat.

Az olvasót is ebben a tudatban hagyja a szerző az utolsó oldalakig, hiszen a regény szerkezete egészen a záró fejezetekig teljesen kiszámíthatónak tűnik. Ebben a koncepcióban pedig nem az a hangsúlyos, hogy egy visszaemlékező férfi olykor kiszól egy régi ismerőshöz, így az érettségi találkozó jelene és Noszta Foghornnal közös múltja között ingázunk, hanem az a kérdés, ami elindította a párbeszédet is; hogy mi történt Foghornnal, az egykori osztálytársak sokféle találgatása és tudni vélese közül melyik igaz. Az, hogy ezt végül nem Nosztától tudjuk meg, radikális narrációs váltás eredménye, ami az egyébként is fordultatos szövegnek még egy utolsó lendületet ad. Lezárás előtt megcáfolja az olvasót (és egyben az emlékezőt is), ami azon kívül, hogy üdítően váratlan váltás, módot teremt arra, hogy a hosszas emlékezés kiegészüljön, bővüljön, átértelmeződjön, tovább íródjon. A narrátorváltással egyúttal krimibe fordul a szöveg, és egy bűntény felderítése kerül a közép-

pontba – idézve az első regény, a *Szentek hárfája* szövegvilágát.

A regény különböző műfajokat, regénytípusokat sűrít. Kérdés(es)sé lesz az emigráció, a rendszerváltozás társadalmi szerkezetének változása, a napjaink politikai vezetésének működése, a nevelőotthonok működésének eredményessége, családi, baráti, szerelmi kapcsolatok felbomlása és újrakötetése, törvényi szabályozás és önbíráskodás – mind egy-egy önálló (sors)történetet alkotva kapcsolódnak egymásba.

A polifóniára módot ad az egykori osztályközösség találkozása, hiszen a résztvevők harminc év távlatából tekintenek önmagukra és egymásra, az egyéni történetekre, amelyeket a fiatalkori túlbuzgó reményteliségen túl erősen áthatott a társadalmi-politikai rendszer megszűnésével együtt járó bizakodó várakozás. Az egyéni őket, hogy mindez miképp valósult vagy (leggyakrabban) miképp nem valósult meg a személyes életük során. Ezt azonban röviden érinti a szöveg, ahogy Noszta emigrációjának történetét is épphogy felvázolja, hiszen fókuszpozícióban Noszta hajléktalan évei állnak.

Szilasi egyértelműsíti, hogy elbeszélője egyetlen hajléktalan közösséget ismert, nem a hajléktalanokat – a kettő fontos különbsége az, hogy elmaradt a didaktikus hangnem. A nyelv, amit használ, ritkán – de az elmondottak hitelét erősítve – lemondóan közönséges, többnyire kifinomult, érzékletes, néhol kifejezetten lírai.

„Ahogy megfigyeltem, az emberek általában arra számítanak, hogy a szenvedésektől bölcsebbek lesznek. Én azt tapasztaltam, hogy nincs ilyen összefüggés. Nincs bölcsebbé válás, nincs nemesedés.

Csak a fájdalom van, és nem kapsz a fájdalomért cserébe semmit” (158).

Az ítélkezéstől és sajnálkozástól mentes beszédmóddal tesz különbséget együttérzés és szájalom, segítőkészség és lenézés között. Ez részben adódik is az elbeszélő pozíciójából, aki ugyanannyira talált menedéket a csoport tagjaként, mint amennyire nekik kiszolgáltattottan az alárendeltsége elszenvedőjévé vált.

Szilasi tehát nem húzza fel egyetlen kaptafára a teljes hajléktalanügyet, ami egy ilyen érzékeny és sokrétű témakörnél könnyen bevehető zsákutca volna. Az említett közösségben akad olyan, aki e mellett az életmód mellett döntött, és olyan, akinek nem volt más választása; vagyis van köztük utcazenész, öreg, fiatal, lecsúszott és az életét még csak kezdeni akaró, lehetőség nélküli vagy a társadalmi törvényektől függetlenül létezni akaró férfi is és nő is.

Arra is rámutat, hogy a számottevő különbségek ellenére ezeknek a történeteknek nemzedékek szerint is léteznek hasonlóságai. Két fiatal állami gondozásból került az utcára, többeket pedig – ahogy írja – a szocializmus extenzív nehéz- és könnyűipara tette tönkre. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egy átlagos jól kereső házasság nem kerülhet utcára egy válás következtében:

„Az pedig teljesen mindegy, hogy eleve nincsen vagyonod, munkád, társad, vagy a válásodra megy rá előbb a vagyonod, aztán az állásod is, vagy esetleg előbb veszted el az állásod, aztán éled fel a megtakarításaidat, és aki melletted volt, csak ezután hagy el végleg” (109).

Noszta terjedelmes monológja egy személyes, az utcán élő közösség belső törvényszerűségeit feltáró és a társadalmat kiteszítottként szemlélő ember vallomása, de szinte minden ellentmondásos, társadalmi közvéleményt megosztó témára kitér, hiszen ő, pozíciójánál fogva, kívülről-belülről ismeri mindkét oldalt, ami kedvez az árnyalt problémafelvetésnek és egyúttal a befogadónak is, aki nem tudni milyen

előfeltevésekkel, tapasztalatokkal, fenntartásokkal olvas erről.

Az elbeszélő igyekszik hallgatósága és az olvasó értésére adni, hogy aki épphogy csak elviseli az életet – bármilyen közömbösnek is tűnik a sora alakítása iránt –, szöhet terveket, reálisakat és megvalósíthatatlanokat, amelyek túlmutatnak a napi rutinon, a test igényeinek kielégítésén és a legfőbb szellemi kötöttségen, azaz hogy ő ugyanúgy megfelelkezzen magáról, ahogy a többség megfelelkezik róla. Az ember testi-lelki hanyatlásával egyidejűleg felmutatja az egyén érző-gondolkodó oldalát – és annak devalválódását – is, ami azt is érzékelteti, hogy miért olyan alacsony arányú a társadalomba visszailleszkedők száma közülük.

„Aztán pedig megfogadta, hogy ő a maga részéről a továbbiakban ehhez tartja magát. Hogy ez az ő élete. Hogy nincsen neki másik élete, csak ez, amit most él. Hogy ez az ő élete, és senki másé. És hogy az, amit ő most él, az élet és nem valami más. Ezért aztán nem tart azokkal, akik az elmúlt, lezárult, tőlük ellopott életüket siratják, sem azokkal, akik szintén sírva, valamiféle új, emberhez méltóbb élet eljövételére várakoznak” (68).

A Noszta által ismert figurák azonban továbbra is csak egy elenyésző hányadát képezik a hajléktalan társadalomnak. Ennek a problémának a szószólója Deni (Sugár Dénes, nyomozóként felvett neve: Damon Strahl), aki ugyanolyan monologikusan folytatja az elbeszélést, és röviden, felsorolásszerűen veszi számba a hajléktalanság létváltozatait, jelezve, hogy beláthatatlan mennyiségű sajátos eset létezik, és egyik a másik jellemzőivel nem feltétlenül leírható: „Alattuk viszont ott vannak még azok, akiket már réges-rég kitétek az átmeneti szállókról, ágyra járnak, ameddig sikerül, [...] alattuk vannak azok, akik már egyáltalán nem kapnak szállást sehol, de a népkonyhákon még etetik őket egy ideig [...], legalul pedig azok vannak, az elveszett kliensek, akik végleg bemattultak, belecavarták magu-

kat egy hálózákba vagy nagyobb takaró-fóliába, abban fekszenek naphosszat egy nagy rakás hideg szemét tetején, míg meg nem döglenek maguktól, akár a kutyák, meg nem öli őket egy HHH-s BBB [...]” (303).

Valamilyen szempontból minden ember, minden sors más, egyedül a mindenkori társadalom szemhuntyásának, esetenkénti rosszindulatának megbonthatatlansága örök. Az őket elítélő társadalmi közvélekedésre olykor fölényesen is reflektálnak. „Miért öltöd meg magad a munkával, ha egyszer abból élsz, szívesen mondtam volna nekik. [...] Napi nyolc, tizenkét, tizenhat órát rendszeresen elvesztegetnek rövidke életük rövid napjaiból. Ezt pontosan tudják. Sajnálják is. És éppen ezért próbálják nagyon elhinni, hogy cserébe viszont, ha jól meggondolják, nem keresnek gyengén. [...] De nem megy nekik. Sehogy sem megy, akárhogy is akarják, ezért aztán feltétlenül szükség van a vesztesekre. A magunkfajtákra. [...] Féljenek tőlünk, meg attól, hogy ha engedetlenkednek, ők is ilyeneké válnak” (87).

Külön érdeme a regénynek, hogy bár a szociális segítségnyújtást sokszor a túlélés egyetlen lehetőségeként tünteti fel, végig tartózkodik a jó szocmunkások-rossz többségi társadalom oppozíció felállításától, miközben a szociális ellátás hiányosságait és annak a voltaképpeni problémával szembeni tehetetlenségét sem hallgatja el.

Szilasi erősen sugallja is, hogy a többség az utcára kerülés után nem tud kiszakadni ebből a közegből, létmódból (együttal visszailleszkezni a korábbiba). Ebben az értelemben – és a körülményeiket, kvalitásaikat figyelembe véve – ők (Noszta és Foghorn) nem szokványos emberek, akikkel kivételes események történnek. Noszta például igazi szocializációmeister, XXI. századi túlélő és világpolgár, aki bárhol képes letelepedni, alkalmazkodni, éljen bár kanadai emigránsként vagy Magyarországon nincstelenül, képes újratertemteni a saját egzisztenciáját. Azonban rajtuk

keresztül válik elgondolhatóvá egy mikrotársadalom, amely ugyanolyan törvényszerűségek szerint működik, ugyanolyan igényekkel lép fel, ugyanolyan szervezeti jelleget ölt, mint bármilyen mértékű és típusú csoportosulás, amelyre az általános értelemben vett embernek az érdekei szerint vagy csak társaslényként szüksége van. Bár a szerző hajlik a felé, hogy a pusztán társadalmi szempontú különbségtelt (dolgozó, nem dolgozó) ne alkalmazza az ember minősítésére, nyilvánvalóvá teszi azt is, hogy önmagában a megkülönböztetés gesztusa (hajléktalan, nem hajléktalan) lehetetlenné teszi a különbségtétel nélküli elgondolást.

Az egyént (és nem a megítélését) elsőként érintő változás az, hogy az életmódváltás természetszerűleg új identitás kialakítását is megköveteli. Noszta (Nosztávszky Ferenc) Uj Fiú, Foghorn Péter Robot névvel illeszkedik be az utcai közösségbe, de ennél a regény érdekesebb sajátossága a szereplők térfelfogásában és térérzékelésében megmutatkozó szemléletváltozás érzékeltetése. Foghorn az, aki mintát szolgáltat arra, hogy az utcai létezés is az élet egyik módzata, és ehhez olyan térválasztás szükséges, ahol sérülés nélkül vagy valamilyen haszon fejében tartózkodni lehet. A bejárható utaknak térképe van (fejben és a könyv belső borítóján), és ez biztos rendszert alkot az elbeszélő számára, igazodási pontokat az olvasónak, amelyet Noszta így foglal össze:

„Ferencs reggeli, Dugó téri koncert, séta, máltai ebéd, máltai melegedő, séta, ferencs vacsora, valami fix szállás, télen lehetőleg valamelyik átmenetiben, nyáron meg függetlenül, fedetten, de mindenképpen a szabadban: kifigyelte, hogy nagyjából ez az elképzelés” (75).

Következésképp a testérzékelés – a testi aspektusok, magának a testhez való viszonynak a felértékelődése – a legnaturalistább végletekig lecsupasztott értelemben válik a gondolkodás mozgatórugójává. A test nem tud hosszan nélkülözni ételt, italt, meleget, szárazságot, szexualitást,

a test maga a megtettesült birtokviszony, hiszen az a tulajdon, ami a testen elfér – mindeközben érezteti azt is, hogy a szükségletei(n)k szerint nincs különbség közöttü(n)k. Mindennek elérése és hosszú távú biztosítása azonban döbbenetes áldozatokra képes kényszeríteni az embert – és nem csak Szilasi fiktív híddal ellátott valós városában.

Sokrétű, összetett, lesújtó, sokatmondó regény, amelynek legfőbb erénye, hogy általános kinyilatkoztatás-halmozás, túlmisztifikálás, sajnálkozás vagy megvetés

helyett különböző állításokat ütköztet, eltérő szempontokat vonultat fel egy olyan témakörben, amellyel kapcsolatban rendszerint záporoznak az egyoldalú kijelentések, eltekintve attól, hogy egy lépésre ettől mindenkit és mindenkor érintő kérdések húzódnak. Természetesen egy-egy megdöbbentő részlettől eltekintve, tudatában vagyunk annak a létező ösztársadalmi problémának, amelyről a szerző ír, de különös figyelemmel, kivételes tapintattal, kíméletlen valóságglátással, érzékeny megítéléssel most került a szemünk elé.

Tóth Tünde

TÓTH TÜNDE (1989) doktorandusz a SZTE Irodalomtudományi Doktori Iskolában.